

children. Rivka experiences a difficult pregnancy, which takes a toll on her mental wellbeing, and she therefore inquires of God as to the reason for her enduring such hardship and distress.¹⁹ God responds with a cryptic explanation that she is carrying two rival nations within her and when she reaches full term, it is discovered that she is carrying twins. While the Torah is unambiguous that Yitzchak's prayers were the impetus for God's granting them children, it is unclear as to whether Yitzchak, aside from actually having children, is personally made aware of or communicated with by God to indicate the acceptance of his prayers. The continuing narrative is equally obscure as to how Rivka inquires of God with regards to her predicament and how she receives God's response. The simple reading of the text would lead one to believe that God spoke to her directly, though Chazal²⁰ and nearly all the commentaries²¹ indicate otherwise. They seem to be swayed by Rivka's inquiry being framed not as a direct question (ותשאל) but rather as a more distant search for an answer (ותגלה לדרכי את יקוק) through an intermediary. The assumption therefore is that the answer was conveyed by the same medium through which the question was posed.²² No matter how the information was conveyed to Rivka, from the ensuing stories, it is nearly self-evident that Yitzchak was not privy to or made aware of this communication.²³

The next time God communicates with Yitzchak is when Eretz Canaan is struck by a famine of a similar magnitude to the one mentioned in the time of Avraham. In order to contend with the crisis, Yitzchak moves his "home" to Gerar and seems to be heading in a similar direction to his father

Avraham, who continued southward to Egypt.²⁴ God appears to Yitzchak and enjoins him not to descend to Mitzrayim, but rather "remain in the land that I tell you (שכן בארץ אשר אמר אליך)." God then continues to inform Yitzchak that if he stays in the land, He will be with him and bless him because I intend to give you and your offspring possession of this land in order to uphold my promise that I made to Avraham your father. God then concludes, "I will make your heirs as numerous as the stars of heaven, and grant to your heirs all these lands, so that all the nations of the earth shall bless themselves by your heirs; for the reason that Avraham obeyed Me and kept My charge, My commandments, My laws, and My teachings."²⁵ The simple reading of the text would lead one to believe that God's benevolence towards Yitzchak is a result of the promise God made to his father Avraham and Avraham's reciprocation of following the word of God. On the other hand, the Ramban sees God's reporting that he will uphold a promise he had made as completely superfluous and therefore suggests that this is a new covenant between God and Yitzchak, in addition to or on top of the promises already made to Avraham.²⁶ He later suggests an alternate view that this was a repetition of the vows made to Avraham and the new information imparted here is that Yitzchak will be the one who, similar to his father, will carry the mantle of being a blessing onto the nations (והתברכו) (בזרעך כל גויי הארץ).

True to God's word, Yitzchak thrives and becomes wealthy when he complies with God's instructions and remains in Gerar. The jealousy of the local population over Yitzchak's prosperity leads the king, Avimelech, to expel him from the land.²⁷ After

¹⁹ ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם יפן למה זה אנכי ותגלה לדרכי את יקוק: ויאמר יקוק לה שני גוים בבטןך ושני לאמים ממעריך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: ומלאו ימיה לגלות והנה תומם בבתנה: (בראשית כה, כב-כד)

²⁰ ויאמר ה' לה רבי יהודה בר רבי סימון ורבי יוחנן בשם רבי אלעזר בר"ר שמעון מעולם לא חקק הקדוש ברוך הוא להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף על ידי עילה, רבי אבא בר כהנא אומר כמה כרוכרין כרוכר בשביל להשיח עמה שנאמר ויאמר לא כי צחקת, והכתיב ותקרא שם ה' הדובר אליה, רבי לוי בשם רבי אבא [חמאי] בר חנינא אמר ע"מ מלאך, רבי אלעזר אמר על ידי שם בן נח (בראשית רבה סג, ז) || רבי יוחנן בשם ר' לעזר בי ר' שמעון לא מצינו שדיבר המקום עם אשה אלא עם שרה בלבד. והא כתיב (בראשית ג) אל האשה אמר הרבה ארבה וגו'. אמר רבי יעקב דכפר חנין ע"מ התורגמן, והא כתיב (בראשית כה) ויאמר י"י לה שני גוים בבטןך א"ר בא בר כהנא הדיבור נפלה לה. אמר רבי בירי כמה כירכורי כירכורים הקב"ה מתאוה לשמוע שיחתן של צדקניות (בראשית יח) ויאמר לא כי צחקת. (ירושלמי סוטה ז, א) || אבל נראה מהתורה תמימה שהיה לו גרסה או הבנה אחרת: ויאמר ה' לה - על ידי מתורגמן (תורה תמימה בראשית כה, כג) אבל לפי גירסתנו זאת היא התשובה איך דבר ה' עם חוה ולגבי רבקה ענין 'הדיבור נפלה לה' || תנו רבנן: ארבעים ושמנה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה...שבע נביאות מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר. (מגילה יד.) ולא מוזכרת רבקה בברשימה

²¹ ויאמר י"י לה - על ידי נביא, כאומר: "ידובר י"י אל מנשה ואל עמו", וכדומה. (ר' סעדיה גאון בראשית כה, כג) || ויאמר ה' לה - על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקודש והוא אמר לה: (רש"י בראשית כה, כג) || ויאמר י"י לה - ע"מ נביא: (רש"י בראשית כה, כג) || ויאמר ד' לה על ידי נביא, או אברהם בעצמו, כי לא מת עד שרה בניה בני ט"ו שנה. (אבן עזרא בראשית כה, כג) || ויאמר ה' לה - ע"מ הנביא, היה אברהם אש"ם: (רד"ק בראשית כה, כג). || מעניין שאפי' הפרשנים היותר פשטניים ג"כ סברו שה' לא דיבר עם רבקה ישירות.

²² אפשר שדריש כן משום דע"פ רוב מצינו שלשון דרישה הוא מרחוק ולשון שאלה הוא בקרוב, ולכן מצינו בדוד המלך כתיב וישאל דוד באלקים ולא וידרוש, ומללא כתיב כאן ותלך לשאלו דריש שדרשתהו מרחוק והיינו ע"מ אמצעי וכמבואר במדרשים שהלכה לבית מדרשו של שם ועבר ושם שאלה, ולכן היתה התשובה ג"כ ע"מ אותו הנשאל, והיינו ע"מ מתורגמן. וברושלמי מוסיף כאן לא מצינו שדבר הקדוש ברוך הוא עם אשה

אלא עם שרה בלבד, וע"ל בפ' בראשית בפ' אל האשה אמר ובפ' וירא בפ' ויאמר לא כי צחקת: (תורה תמימה הערה טו בראשית כה, כג)

²³ ויאמר ה' לה ע"מ שליח, וי"מ שהוא אברהם שעדיין חי. ויאמר לה ולא לו לפיכך לא היה סבור שיהיה עשו רשע. (חזקוני בראשית כה, כג)

²⁴ והי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וי"ל יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה: ויאמר אליו יקוק ויאמר אל תרד מצרומה שכן בארץ אשר אמר אליך: (בראשית כו, א-ב)

²⁵ גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך פי לך וזרעך יתן את כל הארצות האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: ועקב אשר שמע אברהם בקלי' וישמר משמרתו מצותי חקותי ותורתי: (בראשית כו, ג-ה)

²⁶ והקמתי את השבועה - אין צריך שיבטיח הקב"ה את יצחק שלא יעבור השבועה שנשבע לאביו, כי לא אדם הוא להנחם (ש"א טו כט), ואברהם אין לו זרע אחר בעל ברית לאלקים, והשבועה איננה על תנאי. כי ביעקב הצורך מפני עשו אחיו לומר שבו יתיקם הברית וזכרוהו ויברכוהו (להלן לה יב), לא בתורה. ונראה שזה המאמר "ההקמותי את השבועה" (יחשב שבועה, ולכן תמיד יאמר בעתו: (שמות לג א) הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב, אשר נשבעת להם בך (שם לב ג), כי לא מצאנו שבועה ליצחק בלתי זאת: ורצה הקב"ה להשבע לכל אחד מן האבות, להודיע שראוי כל אחד לזכות עמו ברית, ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם, כי אף על פי שהראשונה תספיק, תוספת זכות וכבוד הוא להם, ולכן אמר (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, כי כלם בעלי ברית לאלקים: ויתכן שהוסיף לו ליצחק בשבועה הזאת שיקיים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אביו, שיהיה הוא ברכה בעמים כאשר אמר לאברהם אביו והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. ויהיה פירושו הכתוב והקמתי בך את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, כי אתה ברכה בעמים, וכן אמר עוד ביעקב (להלן כח יד) ונברכו בך כל משפחות האדמה וזכרתי: (רמב"ן בראשית כו, ג)

²⁷ ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מקנה ומקנה יקוק: ויגדל האיש ויגדל הילוך וגדל עד כי גדל מאד: ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אותו פלשתים: וקלה הבאלת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים ומלאום עפר: ויאמר אבימלך אלי יצחק לך מעמנו קייצמת ממנו מאד: (בראשית כו, טו-טז)

Yitzchak is thrown out of Gerar, he resides by the river of Gerar and digs a number of wells over which there is controversy as to who is the rightful owner. On his third attempt, he successfully excavates a well over which there is no dispute by the locals of his ownership. He then moves to Be'er Sheva where God appears to him at night and identifies himself as the God of Avraham, your father. He informs Yitzchak "not be fearful, for I am with you, and I will bless you and increase your offspring for the sake of My servant Avraham." Yitzchak responds in an Avraham like fashion by "building an altar and calling out in the name of God (וַיִּבֶן שָׁם) (מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה)".²⁸

What is shocking about the narratives mentioned above, and most people do not take notice of, is the fact that God only speaks to Yitzchak twice in his lifetime. Moreover, in those two revelations, God informs Yitzchak that his meriting these interactions and benefits is all because of his father Avraham. To put this in context, Yitzchak lives one hundred and eighty years, the longest lifespan of all the forefathers. God appears to Avraham, who lives one hundred and seventy-five years, at least twelve times and communicates with Yaakov, who lives one hundred and forty-seven years, at least seven times. In all of those cases, God does not credit someone else as being the impetus for the revelation.²⁹ To make it even more disquieting, God interacts with Hagar two times and makes her some significant promises and even though those appearances are in all likelihood because of Avraham, God never mentions that fact to Hagar.³⁰ One could dismiss Hagar's interactions as not being "real" communication with God since they were with an angel of God as an intermediary versus Yitzchak's communication which was directly with God. On the other hand, somewhat mitigating this dismissal is the fact that we find many times that angels are used synonymously and interchangeably with God.³¹

Another way to deal with this issue is to say that the Torah only recorded the pivotal interactions or those communications with God that had eternal relevance, but that is not to say that God was not in more constant contact with the forefathers.³² That answer only deflects the question to another forum, since one could then reformulate the question and ask why did Yitzchak only have two substantial communications with God as opposed to the other Avot who had many more?

Moshe Rabbeinu was a prophet like no other (וְלֹא-יָפָה אֶל-פְּנֵי אֲדֹנָי-יְהוָה) who was able to communicate with God face to face (וַיִּשְׁרָאֵל כְּמֹשֶׁה).³³ It would seem that Moshe's uniqueness did not only extend to the qualitative nature of his prophecy, but also the quantitative nature of his communication. The Pasuk states that Moshe was "trusted in all of God's house (בְּכָל-בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא)" which implies that Moshe was similar to a household member who could show up at any time. It seems that Moshe could "speak" at will with God. Despite this standing, it is surprising to learn that Chazal think that Moshe was not able to communicate with God or that God did not communicate with him for a significant period of time during his leadership of Bnei Yisrael through the Midbar.

The Gemara queries as to what is so special about the day of the fifteenth of Av that the Mishna in Taanit mentions it as a holiday and one of the happiest days of the year.³⁴ Numerous reasons are offered by the Gemara, but the one that is relevant to the discussion here is that it was the day on which the death sentence, imposed upon those twenty and older in the desert at the time of the sin of the Meraglim, was terminated.³⁵ That was significant because until all of those slated to pass away had perished, God did not communicate with Moshe.³⁶ This explanation is based on the juxtaposition of two verses in the beginning of Parshat Devarim. There, Moshe is reviewing Bnei Yisrael's sojourn in the Midbar, the events that transpired therein and why

²⁸ וַיִּתְקַן מִשְׁם וַיִּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עֲלֵיהֶּ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי-עֲלֵתָה הָרְחֹב וַיִּתְקַן לָנוּ וּפְרִינֵינוּ בְּאֵרָיו: וַיַּעַל מִשְׁם בְּאֵר שָׂבַע: וַיִּרְא אֱלֹהֵי יִצְחָק בְּלַיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֲבִיךָ אֵל תִּירָא אֵל תִּירָא אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֲךָ בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם עֲבָדִי: וַיְבָרֵךְ שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּט שָׁם אֶהְלוּ וַיִּכְרוּ שָׁם עֲבָדֵי יִצְחָק בְּאֵר: (בראשית כ, כב-כה)

²⁹ אצל יעקב, ה' מזהה את עצמו ע"י אברהם ויצחק, אבל לא תולה את גילוי או הבטחתו אצל יעקב באת אנה תלכי ולאמר מפני שרי גברתי אני ברחתי: ויאמר לה מלאך יתקן שובי אל גברתיך והתעני תחת ידי: ויאמר לה מלאך יתקן הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב: ויאמר לה מלאך יתקן הרבה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע יתקן אל ענך: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל יד כל בו ועל פני כל אחיו יושק: (בראשית טז, טז-יב)

³⁰ ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלקים אלקים אלקיך הנער ויקרא מלאך אלקים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלקים אלקים אלקיך הנער באשר הוא שם: קומי שאי את הנער והתניקי את ירך בו כי ילגי גדול אשימנו: (בראשית כא, יז-יח)

³¹ וברך את יוסף ויאמר האלקים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק האלקים הרעה אתי מעודי: עד היום הזה: המלאך הגאל אתי מפל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי שם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: (בראשית מח, טו-טז) ויתקרא שם יתקן הדבר אליה אמה קל ראי כי אמרה הגם הלים ראיתי אתי: (בראשית טז, טז) ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלקים אלקים אלקיך הנער באשר הוא שם: קומי שאי את הנער והתניקי את ירך בו כי ילגי גדול אשימנו: (בראשית כא, יז-יח)

³² שכן בארץ אשר אמר אלך - אין טעם שיאמר בבת אחת: שכן בארץ אשר אמר אלך, גור בארץ הזאת, אבל פירושו: אל תרד מצרימה ושכון כל ימיך בארץ שאמר אלך - בכל פעם ופעם על פי י"י תחנה. וגור עתה בארץ הזאת. בארץ פלשתים, כי לך ולזרעך אתן אותה, ככתוב: חמשת סרני פלשתים, לכנעני תחשב וגו' (יהושע י"ג:ג). (רמב"ן בראשית כ, כב) ו לעומת הזאת: אשר אמר אלך - כבר ביארנו (לעיל כ, כב), דדה הלשון אין משמעותו אמירה ממש, אלא על הנראה מסדר השגחתו יתברך שכן הוא רצונו - היא אמירה של הקב"ה, וכמו גם בלשון אדם כתיב (דברים יב, כ) "ואמרת אוכלה בשר" דמשמעו שיהיה רצונו בכך, מכל שכן אצל דבר ה' דשייכת זו הכוונה. והזהיר הקב"ה כאן ליצחק בדרך כלל על כל ימי חייו שיהיה יודע שהוא מושג בפרטיות כאברהם, ואין לו לשכון במקום בלי השגחה מן השמים. ועתה אמר לו בפרט על אותה שעה: (נצ"ב בראשית כ, כב)

³³ וְלֹא-יָפָה אֶל-פְּנֵי אֲדֹנָי כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ יְהוָה פְּנֵים אֶל-פְּנֵים: (דברים לז, י) וַיֹּאמֶר שְׁמוּעִי-גַא דְּבַרִּי אִם-יְהִי נְבִיאֲכֶם יִקְוֶה בְּמִרְאֵה אֱלֹהֵי אֲתוּדָע בְּחֹלֹם אֲדֹבְרָבוּ: לֹא-יָבִי עֲבָדֵי מֹשֶׁה בְּכָל-בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא: פָּה אֶל-פֶּה אֲדֹבְרָבוּ וּמִרְאֵה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמַנְתָּ יִקְוֶה יְבִיט וּמֹדָע לֹא יִרְאֹתָם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשְׁה: (במדבר יב, ח)

³⁴ אָמַר רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל כַּחֲמֵשֶׁה עָשָׂר בָּאָב וַיְכִיּוּם הַכּוֹפְרִים... (משנה תענית ד, ח)

³⁵ רבה בר רב הנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. (תענית ל:)

³⁶ כל הפרשנים מתייחסים למציאות שבפועל ה' דבר עם משה אחרי חטא המרגלים ולפני שנת הארבעים במדבר כמו בעדת קרח (לפי האבן עזרא שעדת קרח הייתה לפני חטא המרגלים זה פחות בעיית). עיין רשב"ם ב"ב קכא: ורש"י תענית ל: ורש"י, ר"י חיים פלטיאל, הרשב"א, הרב"ב בח"י, הכלי יקר והרש"ר הירש על דברים כ, טז שכולם ממשאים ולפעם את הפעולה הבועה הזאת.

and how they had reached their current location in the plains of Moav. Moshe summarizes that the time elapsed from their encampment in Kadesh Barnea, where the sin of the Meraglim took place, until they crossed the river of Zared in the fortieth year was thirty-eight years; the time it took for that entire generation to pass away.³⁷ The Pasuk then states "and it was when all the military men had died off from amongst the nation" and ends abruptly without explaining what transpired "when" that happened.³⁸ The next verse begins, "and God spoke to me [Moshe] saying (וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי) (לֵאמֹר)..."³⁹ Chazal see this verse as being the effect of the cause mentioned in the previous Pasuk.⁴⁰ Until those sentenced to die in the Midbar had perished, God did not speak to Moshe (עד שלא יהי כְּאִשְׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרָב) (הָעַם) then God once again began communicating with Moshe (וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר). That is why the fifteenth of Av is such a special day.

When put in perspective, that is incredible. Moshe led Bnei Yisrael for some forty plus years; he is eighty when he appears before Paraoth and one hundred twenty when he passes away. Out of those forty plus years of leadership, God did not communicate with Moshe for thirty-eight of them! It is astounding.⁴¹ That means that the vast majority of God's interactions with Moshe, at least those recorded in the Torah, take place over a period of three to five years with a significant duration elapsing between some of them.

This would lead one to conclude that we, in essence, have a misconception about how God communicates with man. Based on this, we must reorient our understanding of God communicating with individuals and giving them direction or guidance. It is not a constant and continuous form of interaction, but rather one that is sparse and sporadic. Most of one's existence or leadership exists without the guidance of God. Rather, the individual needs to bridge between those revelations by relying on themselves to properly carry out the will of God and follow His guidance. For that reason, heroes are made from their successes in the mundane and creating a path that

connects between pivotal points of inspiration, decision and revelation. Moshe's greatness is equally about his leadership during those thirty-eight years where God did not necessarily communicate with him directly as it is about his heading Bnei Yisrael during all the stories mentioned in the Torah. His success in bringing Bnei Yisrael from their second year in the Midbar to their fortieth year and once again meriting communication from God is an indication of his ability to make God's vision his own and keeping his eye on the prize to successfully navigate the interim years that lay between the revelations.

In that vein, God's few interactions with Yitzchak seem much more the norm rather than the exception. Avraham and Yaakov are more unusual because of the frequency of their communication, but if one looks closely, even their dialogues with God are infrequent and spread over a large period of time. Most of their life is lived without God's direct presence or guidance. While there is no direct interaction during these interludes, with the proper perspective, the Netziv suggests that one should search for and can discern the hand of God ever present in the person's life (השגחה פרטית).⁴²

We always look at leaders or successful people and mistakenly see them as moving through a sequence of big moments and from one success to the next accomplishment. In reality, though, most of their life is lived and experienced in the periods between these prominent moments. What is true of the physical world is also true of the spiritual world. Success and leadership are a result of victories in the daily grind which aggregate and accumulate to elevate the person and keep them on track to meet their goals. One cannot wade or wallow through life, expecting God to show up and suddenly enlighten or guide them. We have to take moments of inspiration and turn them into a way of life that keeps us growing, carries us until the next elevating experience and remain focused on a vision of what God wants from us in the long term. As a model, we can look to our forefather Yitzchak.

Shabbat Shalom

³⁷ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־הִלְכִינוּ מִקְדֵּשׁ בְּרֻנֵּעַ עַד אֲשֶׁר־עֲבָרְנוּ אֶת־נְחֹל זָרְדַּי שְׁלִשִׁים וְשָׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תֵּם כָּל־הַדּוֹר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקְרָב הַמִּלְחָמָה כְּאִשְׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְהָם: וְגַם יְדִי־יִקְוֶה הָיְתָה בָּם לְהַפֵּס מִקְרָב הַמִּלְחָמָה עַד תָּמָם: (דברים ב, יד-טו)

³⁸ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרָב הָעַם: (דברים ב, טז)

³⁹ דברים ב, יז
⁴⁰ דאמר מר: עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למוות וידבר ה' אלי, אלי היה הדבור. (תענית ל: || רב דימי בר יוסף אמר רב נתן: יום שכלו בו מתי מדבר, דאמר מר: עד שלא כלו מתי מדבר - לא היה דבור עם משה, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למוות מקרב העם, וסמיך ליה: וידבר ה' אלי לאמר - אלי היה הדיבור. (בבא בתרא קכא.) || לאמר אמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי שכן מצונו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כמנוחים לא היה מדבר עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למוות וידבר ה' אלי

www.swdaf.com

דבר אחר לאמר צא ואמור להן והשיבני ומנין שהיה משה יוצא ומדבר עמהם שנאמר ודבר אל בני ישראל את כל אשר יצוה ומנין שהיה משה משיב את הדברים לפני הגבורה תלמוד לומר וישב משה את דברי העם אל ה' (ספרא ויקרא - דבורא דדברה פרשה א תחילת פרק ב אות יג ורש"י ויקרא א, א)

⁴¹ גם על דרך הפשט הדרשה הזאת לא מרחיק לכת כי חוץ מסוף פרשת שלח ופרשת קרח אין שום אזכור של אינטראקציות בין ה' ומשה רבינו במשך 38 שנים הללו אשר אמר אליך - כבר ביארנו (לעיל כב, ב) דזה הלשון אין משמעותו אמירה ממש, אלא על הנראה מסדר השגחתו יתברך שכן הוא רצונו - היא אמירה של הקב"ה, וכמו גם בלשון אדם כתיב (דברים יב, ב) "ואמרת אוכלה בשר" דמשמעו שיהיה רצונו בכך, מכל שכן אצל דבר ה' דשייכת זו הכוונה. והזהיר הקב"ה כאן ליצחק בדרך כלל על כל ימי חייו שיהיה יודע שהוא מושגח בפרטיות כאברהם, ואין לו לשכון במקום בלי השגחה מן השמים. ועתה אמר לו בפרט על אותה שעה: (צ"ב בראשית כו, ב)